

פוסט 31: מורים מגה מצטיינים בכיתות גדולות בתחומים רכים (חלק א)

ע"י פרופ' נירה חטיבה, לשעבר ראש המרכז לקידום ההוראה, אוניב' תל אביב

הפוסט הזה, כקודמו, אינו מביא סיכום של הספרות המקצועית בנושא מסוים אלא תיאורים על בסיס ניסיוני המקצועי האישי בנושאי הפוסט¹.

פוסט מציג תיאורים אותנטיים של **מרצים מגה-מצטיינים שמלמדים קורסים גדולים וקשים באוריינטציה מרוכזת-מורה/מכוונת תוכן, בגישת המורה הבהיר והמעניין המעביר ידע באופן מובנה.**

תיאור התנהגות המורה בכיתה מבוסס על המודל להוראה טובה מפוסט 11 שמורכב משתי קטגוריות: **קוגניטיבית/חשיבתית** של איך המרצה מתקשר את החומר לסטודנטים' (הקורס והשיעור מאורגנים, השיעור בהיר, מעניין ומתחזק ריכוז וקשב) ו**אפקטיבית/רגשית** של 'השריית אווירה לימודית חיובית ונעימה המתחזקת פתיחות ורצון ללמידה' ושל 'קיום אינטראקציות חיוביות ומועילות'.

פוסט 30 מתאר מרצה כזה בתחום תוכן 'קשה' - פיזיקה. כאן אביא תיאור של שני מרצים בתחומים רכים – היסטוריה ומשפטים. בשלושת הפוסטים הבאים אביא תיאורים נוספים של מרצים כאלו בתחומים קשים ולאחר מכן נבחן על בסיס התיאורים הללו אם יש 'מרשם' להצטיינות בהוראה בקורסים גדולים.

תיאורי המרצים לקוחים מהאתר של המרכז לקידום ההוראה באוניב' תל אביב תחת הכותרת "מרצים מצטיינים מספרים"

<https://teaching-center.tau.ac.il/personal-stories-1>

דוגמה א למרצה מגה מצטיין בתחום רך

המרצה: פרופ' אייל נווה – החוג להיסטוריה כללית. יוצגו כאן שני קורסים שלו:

קורס: המאה האמריקאית, מס' התלמידים הרשומים 246!!!
דירוגו בסקר ההוראה: הערכה כללית של המרצה (על סולם 7..1, 7 הגבוה) 6.36, שיעורים מאורגנים 6.44, שיעורים בהירים 6.44, שיעורים מעניינים 6.19, תגובות המרצה לשאלות והערות 6.41, יחס המרצה לתלמידים 6.45, זמינות מחוץ לשיעורים 5.75

הערות של תלמידים:

עניין:

- המרצה מכניס אותך לראש של התקופה הנלמדת. השיעורים מעניינים, מרתקים, מלאי הומור. שליטה מוחלטת בחומר. גם אם לא מסכימים עם המרצה, הוא מציג אינטרפרטציה מגובשת. בשביל שיעורים כאלה שווה להגיע לאוניברסיטה.
- המרצה מעניין ומעביר את השיעורים בצורה פיקנטית. הקורס הכי מעניין שהיה לי השנה ואחד המעניינים בתואר – ואני בכלל סטודנט לאדריכלות ...
- מרצה פשוט מצוין, אפילו הנושא הכי יבשושי נשמע מפיו מעניין. הקורס מרחיב ידע בצורה מפתיעה
- אייל נווה מרצה מעולה, כריזמטי,

בהירות:

¹ ראו תיאור בפוסט הקודם

- מעביר את רוח התקופה בצורה בהירה ואמינה, תוך שמירה על רצף הגיוני של הצגת הדברים .

קורס בפקולטה למשפטים: זרמים תרבותיים ואינטלקטואליים בארה"ב המודרנית, מס תלמידים רשומים: 86

הערכה כללית של המרצה 6.57, שיעורים מאורגנים 6.40, שיעורים בהירים 6.51, שיעורים מעניינים 6.51, תגובות המרצה לשאלות והערות 6.30, יחס המרצה לתלמידים 6.51, זמינות מחוץ לשיעורים 6.00

הערות של תלמידים:

- עושה חשק ללמוד היסטוריה, ולא משפטים ...

עניין

- מרצה מרשים, רציני ומעניין. אילו רק כל שאר המרצים היו מתקרבים לקרסוליו ...
- מרצה גאון בתחום, יודע כל פרט ופרט, ומדבר כאילו נכח בתקופות עליהן הוא מדבר. כל שיעור הוא באמת הנאה וחוויה. אני מעוניין להודות לפקולטה על קורס כל כך מעניין עם מרצה כה מקצועי בתחום .
- קורס מרתק, מרצה בחסד. עוד לא נשמעה דממה כזו בפקולטה למשפטים. כיתה שלמה מרותקת שבוע אחר שבוע. סוף סוף קורס בחירה שמוציא את הסטודנטים מחוץ לעולם המשפטי. ערך מוסף אדיר. כן ירבו .
- איש מקסים ומבריק. נעים ובעל חוש הומור שמתבל את השיעור .
- המרצה הכי מדהים שידעה הפקולטה מימיה. מרתק, מצחיק, חכם, מלא ידע, מקסים ובעל אישיות נדירה. תודה על שנה של כיף. לא ברור מה אעשה שנה הבאה בלי השעה חצי הנדירות הללו של הנאה צרופה מלשבת בכיסא ולהקשיב ...

דירוגו בסקר ההוראה בשני הקורסים מעיד שהמרצה מצטיין במיוחד בארגון, בהירות, עניין, אינטראקציה עם התלמידים ויחס לתלמידים.

קטעים מריאיון עם המרצה

בכיתה המונה מעל 70 סטודנטים, כבר לא משנה כמה יש בה בדיוק. במצב כזה לא ניתן לפתח דיונים. אילוץ זה מכתוב מאפיין מרכזי בהוראה שלי בכיתות גדולות: אני מהרהר בקול רם, מעלה דילמות, שואל שאלות רטוריות ומשיב עליהן. כל זה במקום לקיים דיון כפי שאני עושה בכיתה הקטנה. אני מאמין שמורה שמסוגל לעשות דיאלוג עם עצמו יכול לחבר גם 300 תלמידים לחומר. הרצאה טובה היא זו שמובילה הרבה אנשים מקרב הלומדים לשוחח עם עצמם במהלכה או בסיומה. התלמיד מהרהר עם עצמו על דברי המרצה ומפתח תובנות משמעותיות תוך כדי שאלות שהוא שואל את עצמו ותשובות שהוא נותן לעצמו. כל תהליך ההפנמה של הרצאה פרונטלית מתרחש במוחו של הלומד. לעיתים מתרחש הדיאלוג הפנימי הזה תוך כדי השיעור כשהלומד "מתחבר" לאיזה שהיא תובנה שהמרצה הביע, מסכים עמה, מתנגד לה, או בוחן אותה בחטף. לעיתים הדיאלוג הפנימי מתרחש אחרי השיעור כשהלומד מגיב לדברים שזכר מההרצאה ואז עצם התגובה מפיחה בהם חיים, והם הופכים למשמעותיים. אם הרבה מן השומעים ממשיכים לברר לעצמם חלק מהסוגיות והדילמות שהמורה הביע בשיעור, הרי שנוצר כאן רגע דיאלוגי משמעותי גם בסיטואציה של שיעור פרונטלי וגם בפני הרבה אנשים שאינם מסוגלים לנהל ביניהם דיאלוג בזמן השיעור עקב ריבוי מספרם. הדרכים להביא לכך הן: שאלת שאלות רטוריות ומתן תשובות רבות, הדגשת העמדה של המורה כעמדה אחת מני רבות, הפיכת כל נתון לחומר גלם שבעזרתו אפשר לבנות ידע, הבנייה בלתי פוסקת של הקשרים שונים הנובעים משילוב זה או אחר של נתוני הרצאה. כדי לבצע זאת על המורה להיות בקיא בחומר, לדעת כי יש מחלוקות מעניינות ועמדות שונות כלפי הנתונים שהוא מביא, לבצע קשרים מורכבים בין נתונים אלה, ולחבר את משמעותם לעולם הנוכחי של הלומדים .

- להשגת עניין בשיעור אני משתמש בהומור, צוחק בעיקר על עצמי, ובשום אופן לא על הסטודנטים. מספר אנקדוטות על מצבים אישיים שלי, ובכך אני מראה את עצמי אנושי .

- להשגת בהירות וארגון בשיעור אני מקפיד שהסטודנטים ידעו את הכיוון של ההרצאה - אני כותב על הלוח או במצגת ראשי פרקים ותתי-פרקים שלאורם השיעור עתיד להתפתח. אני עוצר מדי פעם ומאפשר לשאול שאלות. אני מסכם פרק וקושר אותו לפרק הבא .

דוגמה ב למרצה מגה-מצטיין בתחום רך

המרצה: פרופ' מנחם (מני) מאוטנר – משפטים

פרופ' מאוטנר הינו משפטן מוביל וידוע מאוד במדינת ישראל

קורס: דיני חוזים לתלמידי שנה א' בתואר ראשון. 126 תלמידים רשומים

הערכה כללית של המרצה (על סולם 7..1) 6.73 [כמעט כל עשרות התלמידים דירגו אותו כ 7, מדהים ממש!!!], שיעורים מאורגנים 6.48, שיעורים בהירים 6.25, שיעורים מעניינים 6.33, תגובות המרצה לשאלות והערות 6.59, יחס המרצה לתלמידים 6.60, זמינות מחוץ לשיעורים 6.53.

דירוגו בסקר ההוראה מעיד שהמרצה מצטיין באופן יוצא דופן בארגון, יחס לתלמידים ואינטראקציה עימם ובזמינותו מחוץ לשיעורים. הוא גם טוב מאוד בבהירות ועניין.

ריאיון עם המרצה

הכנה לשיעורים

פרופ' מאוטנר נערך מראש לשיעורים בדקדקות רבה. מבחינתו, הופעה בפני תלמידים היא מחייבת ותובענית לא פחות מפרסום מאמר או ספר. לקראת כל שיעור, פרופ' מאוטנר קורא מחדש את כל החומר שעומד להיות חלק מהדיון הכיתתי, גם אם מדובר בקורס שאותו הוא מלמד כבר שנים. לדבריו, הכנה כזו היא הכרחית:

- באקדמיה אתה לא יכול לדבר על שום דבר מהזיכרון, אתה צריך להיות ממוקם עובדתית באופן מושלם, אחרת זה לא מקצועני.

פרופ' מאוטנר מעיד כי כל קריאה חוזרת מעשירה את הראייה שלו על הנושא, ומאפשרת לו להתייחס לנושא השיעור מתוך נקודת המבט העכשווית בעולם המשפט ולא על בסיס תפיסות משנים קודמות. בנוסף לקריאה מקדימה, פרופ' מאוטנר נוהג לשבת לבד בשעות שלפני השיעור, בידו עט ונייר, ולהתכונן לשיעור ברמה המנטאלית: הוא מהרהר בתוכן השיעור על היבטיו השונים, שוקל דרכי הצגה של החומר, דוגמאות רלוונטיות ודגשים מעניינים.

הוא ציטט משפט ששמע מעו"ד אמנון גולדנברג ומלווה אותו מאז כקו מנחה בחיים:

- שום דבר טוב לא קורה בלי הכנה עמוקה

ארגון השיעור

פרופ' מאוטנר מקדיש מחשבה לארגון התוכן וחלוקתו לנושאים ותת-נושאים באופן ברור.

- כמו בטקסט כתוב: יש בשיעור כותרות וכותרות משנה וסיכומי ביניים. בכל פרק יש פתיחה ובה אני אומר לתלמידים מה אני עומד לעשות ולהראות בפרק הזה, גם אם לפעמים זה נראה מלאכותי.
- אני אומר להם: עד עכשיו ראינו ש... יוצא מזה ש... והדבר הבא יהיה ...

- הרבה פעמים אני אומר להם: אז בואו נראה איפה אנחנו על המפה... סטודנטים (ואנשים בכלל) צריכים אוריינטציה, לדעת איפה הם עומדים.

חשיבה על ההוראה

פרופ' מאוטנר פועל מתוך השקפה לפיה המרצה הוא דמות חינוכית ומנהיגה עבור התלמידים. לתפיסתו, מערכת היחסים בין מרצה לתלמידו מתאפיינת בהייררכיה ברורה - המרצה הוא הסמכות המקצועית בכל הנוגע לדרישות הקורס. ההייררכיה בין המרצה לתלמידים מושגת על כוח המנהיגות האישי של המרצה ויחסי האמון שנרקמים בינו לבין הכיתה.

- אתה 'שולט' בסטודנטים שלך בכוח האישיות שלך או הידע שלך. אם הם לא סומכים עליך הם לא ילכו אתך.

השריית אווירת למידה חיובית

למרות ההייררכיה הברורה בינו לבין התלמידים, פרופ' מאוטנר תופס את ההוראה כדיאלוג ומייחס חשיבות רבה לרגישות לצרכי התלמידים ולהקשבה למסרים שעולים מהם במהלך השיעור.

- אני מוצא שהמרצים הפחות טובים הם כאלה שפחות רגישים לאנשים ופחות מנסים להרגיש מה עובר על התלמידים שלהם.

פרופ' מאוטנר מאמין שחשוב להתנהל באופן חיובי בחדר הכיתה. המשמעות היא שילוב של הומור במידה, הפגנת אמפתיה כלפי הסטודנטים, ושמירה על אווירה חיובית ונעימה במהלך השיעורים.

- להתנהל באופן חיובי זה חלק מהעניין. אתה מעורר רצון אישי של הסטודנטים ללכת איתך, להיות איתך בשיעור.

גם בנושא המשמעת פרופ' מאוטנר סבור שיש לנהוג ב'אלגנטיות' ולהימנע מעימות חזיתי עם סטודנטים מפריעים.

- אני משתדל להישאר רגוע ולטפל בזה בהומור - חברות וחברים, השתגעתם? ככה ננהל שיעור...?
- זה כמו התפקיד של הורה - לפעמים פשוט צריך לנשום עמוק כשהילד בודק גבולות, לספור עד עשר לפני שמגיבים...

בהירות השיעור

פרופ' מאוטנר חושף את התלמידים לאמביוולנטיות הקיימת בפסקי-דין רבים באמצעות הצגת שני סוגי ההסברים/פירושים בו-זמנית, בשני צידי הלוח. במקרים רבים הוא מביע עמדה ברורה משלו בנוגע לפסק-דין, המשמשת כעוגן עבור התלמידים להבנת התמונה. בנוסף, פרופ' מאוטנר נותן ביטוי לעמימות הקיימת ומבהיר לתלמידים שכך מתנהלים הדברים בתחום זה.

- אם תלמיד אומר לי שהוא לא מבין עד הסוף, אני אומר לו שהוא בכיוון הנכון ושכולנו ככה...

במהלך השיעורים מרבה פרופ' מאוטנר להיעזר בדימויים מעולם הקולנוע והספרות לצורך המחשת רעיונות במהלך השיעור.

- אני מאמין שזה מעשיר את הדיון ומוסיף עניין. אני מנסה להשתמש בדברים שיכולים להיות רלוונטיים, אבל רק דברים שאני מתחבר אליהם אישית כמו שירי הביטלס או הסרט קזבלנקה. לא יקרה שאדבר על להקות רוק עכשוויות...

תרגול ומטלות בית

פרופ' מאוטנר מאמין שהתרגול הוא חלק הכרחי מהלמידה. הוא לא חוסך במטלות בקורסים שלו.

- אני מטיל עליהם עבודות רבות במהלך השנה, יותר מאשר בכל קורס אחר שבו הם לומדים. חשוב לי לשדר להם ש **We mean business**. אני משתדל לטעת אצלם את התחושה שכולנו יחד שייכים לקבוצה אליטיסטית ששואפת למצוינות.

ניצול יעיל של זמן השיעור

הדרישות הגבוהות מהתלמידים נובעות מהמסירות של פרופ' מאוטנר למטרות האקדמיות של הקורס.

- חשוב לי לנצל 100% מזמן השיעור לצרכים אקדמיים, לכן לעולם לא אדבר על עצמי במהלך השיעור...אני מקפיד לפתוח כל שיעור בזמן, לסיימו בזמן, ולהקדיש כל רגע בו רק לדין האקדמי. גם זה חלק מהמסר של רצינות ומקצוענות.

מדברי הסטודנטים (היגדים מתוך ההערות הפתוחות במשוב)

- מרצה משכמו ומעלה. הקורס ברור, מעניין ומעורר אתגר מחשבתי. כל דקה עם המרצה הזו היא מתנה. המרצה מרתק, מצחיק, שנון, וללא ספק בכלל הבן-אדם הכי מבריק שפגשתי עד היום בעולם המשפט.
- נהדר, פשוט נהדר, המרצה הוא גאון בחינוך. מתחשב מאוד במטלות שנתן ובחומר הקריאה משיעור לשיעור.
- פרופסור מאוטנר הוא אישיות מיוחדת במינה, צמח בר. אין הרבה אנשים כמוהו - רק לשמוע אותו ולהעריך אותו: איזה אדם, איזה ערכים, אהבת האנשים, ההומאניות, חוש ההומור. פשוט בן אדם שאוהב, מעריך ומכבד אנשים אחרים. מלמד מכל הנשמה.
- אין מילים. פרופ' מאוטנר היה מותיר אותנו המומים לאחר כל שיעור לנוכח המקצוענות, הידע העצום, כישורי ההוראה והחינניות שלו.
- החומר הועבר ברהיטות מהפנטת, השיעורים היו מעניינים, והעבודות הטמיעו את החומר היטב.
- מאוטנר מרצה רציני, מעמיק ובעל ידע בלתי ישוער, ומעל הכול - מחנך ישר ואדיב המהווה עבורי דוגמה.
- המרצה נתן לכל אורך הקורס דוגמאות מכל תחומי החיים, עורר את התלמידים לחשוב.
- פרופ' מאוטנר הוא ההגדרה המדויקת של "מורה לחיים".

סיכום

נראה כי ההכנה העמוקה וההשקעה של פרופ' מאוטנר במסגרת תפקידו כמרצה, בכל סמסטר מחדש, היא בעלת ערך עצום עבור הסטודנטים, המוקירים את תרומתו להתפתחותם האישית הן כעורכי דין והן כבני-אדם.